

MARTA BANAS

Uniwersytet Śląski

<https://orcid.org/0009-0006-8697-0690>

e-mail: martula.banas@gmail.com

DARIA SOCHA

Uniwersytet Śląski

<https://orcid.org/0009-0001-2569-0306>

e-mail: dariasocha2001@wp.pl

EMILIA KRAWCZYK

Uniwersytet Śląski

<https://orcid.org/0009-0005-1234-2926>

e-mail: e.krawczyk@o365.us.edu.pl

Dziedzictwo kulturowe czy droga do autonomii? Studia komparatystyczne w obszarze lingwistyki, nauk prawnych i socjologii nad etnolektem śląskim i katalońskim

Streszczenie. Celem artykułu jest porównanie etnolektów śląskiego i katalońskiego, a zarazem próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy promowanie etnolektu jest drogą do autonomii, czy wyłącznie troską o zachowanie dobra kulturowego. Badania przeprowadzone zostały w trzech obszarach: analizy ochrony prawnej przyznanej etnolektom w Polsce i Hiszpanii, analizy językowej, w ramach której zbadano podobieństwa wspomnianych etnolektów do języków oficjalnych krajów, oraz analizy socjologicznej przeprowadzonej w oparciu o kwestionariusz ankiety i kwestionariusz wywiadu. Rozważania stanowią głos w dyskusji na temat ochrony prawnej, jaka powinna zostać przyznana śląszczyźnie.

Słowa kluczowe: etnolekt, śląszczyzna, kataloński, język regionalny

<https://doi.org/10.58683/dnswsb.2030>

1. Wstęp

W ostatnim czasie w dyskursie publicznym w Polsce ponownie rozgorzała dyskusja, czy śląszczyzna powinna zostać uznana za język regionalny. Pojawili się zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy takiego rozwiązania. Jeśli prześledzimy losy historyczne etnolektu śląskiego, zobaczymy, że był on nieustannie piętnowany. W XIX wieku traktowano go jako język niewykształconych robotników, podczas gdy właściciele fabryk i kopalń posługiwali się językiem niemieckim. W XX wieku uchodził za język biednej ludności, gdy miejscowe elity w okresie po powstaniach śląskich (w dwudziestoleciu międzywojennym) pochodziły z centralnej Polski i posługiwały się poprawną polszczyzną. Okupanci w czasie II wojny światowej traktowali śląszczyznę jako wyraz polskości lokalnej ludności i brak przestrzegania rozkazów związanych z koniecznością posługiwania się językiem niemieckim. W okresie Polski Ludowej etnolekt śląski uznany był z kolei za zbyt podobny do niemieckiego i przez to godzący w jednolitość państwa. Tymczasem dla lokalnej ludności stanowił on źródło łączności z grupą i element tożsamości, kiedy z uwagi na zmienność granic państwowych zmieniała się przynależność państwowa Śląska.

W przypadku katalońskiego jest inaczej. Katalończycy nigdy nie widzieli w swoim języku powodu do wstydu, wręcz przeciwnie, są z niego dumni. Prawo do posługiwania się katalońskim łączy się z posiadaną przez nich autonomią polityczną.

W celu próby odpowiedzi na pytanie na temat roli etnolektów w społeczeństwach zostanie przedstawione syntetyczne porównanie etnolektów śląskiego i katalońskiego z perspektywy prawnej, językowej i społecznej.

Z uwagi na konieczność ujednolicenia terminologii wykorzystywane będzie pojęcie etnolekt, w zakres którego wchodzi zarówno język regionalny, jak i dialekt. Z punktu widzenia obowiązującego prawodawstwa prawidłowym określeniem w stosunku do śląszczyzny jest dialekt (nie jest to jednak aprobowane przez większość śląskiej społeczności), a wobec katalońskiego język regionalny. W kontekście obu z nich można również posługiwać się określeniem „język”, rozumianym jako sposób porozumiewania się w danej wspólnocie komunikatywnej, mający swoistą strukturę i będący nośnikiem znaczeń. Jednak korzystanie z tego terminu zdaniem autorek może prowadzić do niejasności.

2. Ochrona prawna etnolektu katalońskiego i śląskiego

Powszechnie język zazwyczaj nie kojarzy się z regulacjami prawnymi. Jednak nie sposób pominąć faktu, że jest on prerogatywą państwa (Euromosaic, 1996, s. 3). Dlatego podlega licznym regulacjom, od których zależy zakres swobody posługiwania się nim, jak również jego ochrona i przynależne jej narzędzia.

2.1. Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych

Najważniejszym pojęciem związanym z analizą prawną etnolektów jest termin „język regionalny”. Po raz pierwszy pojawił się on w Europejskiej karcie języków regionalnych lub mniejszościowych (1992). Posiada swoją definicję legalną i jest nie tyle terminem językoznawczym, co prawnym: „języki regionalne lub mniejszościowe” oznaczają języki, które: „(i) są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa, (ii) różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa, nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka (języków) tego państwa, ani języków migrantów” (Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych, 1992, art. 1, ust. a).

O ile pierwsza z przesłanek wydaje się oczywista, o tyle druga z nich może powodować wątpliwości interpretacyjne. Trudno jednoznacznie stwierdzić, co oznacza, że języki regionalne mają różnić się od języków państwa. Zauważmy na przykład, że języki państw byłej Jugosławii są do siebie bardzo zbliżone, a mimo to każdy z nich posiada status języka oficjalnego. Można uznać, że w przywołanej jednostce redakcyjnej prawodawca celowo posłużył się nieostrością, gdyż nie sposób wskazać, gdzie powinna przebiegać linia demarkacyjna pojęć „dialekt” i „język regionalny”. Dodatkowo w definicji prawodawca wprost odwołuje się z jednej strony do prawa państw ratyfikujących dokument (wspominając o języku/językach oficjalnych), a z drugiej — do definicji językoznawczej terminu „dialekt”. W praktyce więc państwa mogą same wskazać, co w ich krajach zostanie uznane za języki regionalne i objęte ochroną na mocy dokumentu, a co zostanie zaliczone do dialektu i czemu ochrona nie będzie przysługiwać.

Królestwo Hiszpanii, ratyfikując Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych, przedstawiło następujące oświadczenie: „Hiszpania oświadcza, że dla celów wymienionych artykułów językami regionalnymi lub językami mniejszościowymi są języki uznawane za oficjalne w statutach autonomii Autonomicznego Kraju Basków, Katalonii, Balearów, Galicji, Walencji i Nawary. Dla celów, o których mowa powyżej, Hiszpania oświadcza również, iż języki chronione w ramach statutów autonomii na obszarach, na których są tradycyjnie używane,

uznaje się również za języki regionalne lub języki mniejszościowe” (Oświadczenie ratyfikacyjne, 1992).

Dokonano interesującego zabiegu z punktu widzenia prawnego. Ratyfikacja karty nie wpłynęła na nadanie katalońskiemu lepszego statusu języka regionalnego, gdyż już przed ratyfikacją dokumentu był on uznany za język oficjalny na terenie Katalonii. Przyczyniła się jednak do objęcia go dodatkową ochroną prawną.

W Polsce po ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych uchwalona została Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. W dokumencie jako jedyny język regionalny został wskazany język kaszubski.

Ratyfikując Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych, każde z państw wybiera trzydzieści pięć ustępów bądź punktów, które będzie stosować (1992, art. 3 ust. 1 w związku z art. 2 ust. 2). Jednak po powiadomieniu Sekretarza Generalnego możliwe jest przyjmowanie dodatkowych punktów Karty nieznajdujących się w dokumencie ratyfikacyjnym (1992, art. 3 ust. 2). Dokument harmonizuje ochronę języków regionalnych na terenie Europy, jednak zarazem pozostawia państwom swobodę wyboru konkretnych metod ochrony.

2.2. Konstytucyjna ochrona języków regionalnych

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej nie jest zawarta żadna ochrona języków regionalnych i dialektów. Jedyne regulacje dotyczące ochrony innych języków niż przyjęty jako urzędowy dotyczą praw mniejszości narodowych (1997, art. 27). Przyznana jest również ochrona mniejszościom etnicznym:

Art. 35.

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.
2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Z uwagi na okres, w jakim powstawała Konstytucja Polski, jej głównym celem jest raczej chronienie jednolitości kulturowej i społecznej kraju, a nie troska o różnorodność.

W Konstytucji Hiszpanii (*Constitución Española*) (1978) znajdziemy następujące unormowania dotyczące ochrony języka katalońskiego:

Artykuł 3

Bogactwo różnych modalności językowych Hiszpanii stanowi dziedzictwo kulturowe, które powinno być przedmiotem szczególnego szacunku i ochrony. Hiszpański kastylijski jest oficjalnym językiem państwa i wszyscy Hiszpanie mają obowiązek go znać. Pozostałe języki hiszpańskie są również językami urzędowymi w odpowiednich wspólnotach autonomicznych zgodnie z ich statutami.

W artykule wprost wskazane jest istnienie innych języków urzędowych, a językowe dziedzictwo kulturowe określone jest jako przedmiot szacunku i ochrony.

Artykuł 20

Gwarancja dostępu do mediów publicznych z poszanowaniem pluralizmu językowego Hiszpanii.

Artykuł 148

Jednym z zadań wspólnoty autonomicznej jest nauczanie języka tej wspólnoty. Nauczanie innych niż hiszpański języków urzędowych oddelegowane jest do zadań wspólnot autonomicznych.

2.3. Inne ustawy chroniące etnolekty

W zakresie katalońskiego bardzo szczegółowe regulacje zawarto w Ustawie o polityce językowej dnia 7 stycznia 1998 roku. Ustawa ta jest nowelizacją Ustawy o normalizacji językowej z 1983 roku. Najważniejsze z zawartych w niej regulacji to:

- ▶ Zapewnienie swobody wyboru między językiem katalońskim a hiszpańskim w zakresie kontaktów z administracją publiczną.
- ▶ Obowiązek publikacji ustaw Parlamentu Katalońskiego po katalońsku i hiszpańsku.
- ▶ Zobowiązanie pracowników administracji, przedsiębiorstw i instytucji publicznych Katalonii do znajomości obu języków urzędowych, zarówno w mowie, jak i piśmie.
- ▶ Umożliwienie zapisywania nazw miejscowości oraz imion i nazwisk obywateli w Katalonii w języku katalońskim.
- ▶ Ustanowienie języka katalońskiego jako powszechnie używanego w środkach masowego przekazu i publikacjach periodycznych wydawanych przez autonomiczny rząd Katalonii i korporacje lokalne.
- ▶ Zobligowanie rządu do wspierania twórczości literackiej i naukowej w języku katalońskim, produkcji filmów w języku katalońskim oraz dubbingu

i napisów w języku katalońskim, produkcji i wykonywania sztuk scenicznych w języku katalońskim.

Kolejnym dokumentem regulującym posługiwanie się katalońskim jest Statut Autonomii Katalońskiej (2006).

Artykuł 3

Kataloński jest językiem urzędowym Katalonii, tak jak kastylijski jest językiem urzędowym całej Hiszpanii.

Artykuł 32

Czynności prawne dokonane w jednym z dwóch języków urzędowych są w pełni ważne i skuteczne.

Artykuł 33

Obywatele Katalonii mają prawo do pisemnego komunikowania się w języku katalońskim z organami konstytucyjnymi i organami jurysdykcyjnymi na szczeblu państwowym, zgodnie z procedurą ustanowioną w odpowiednich przepisach.

Artykuł 34

Wszystkie osoby mają prawo do ustnej i pisemnej obsługi w wybranym przez siebie języku urzędowym jako użytkownicy lub konsumenci towarów, produktów i usług.

Artykuł 35

Wszystkie osoby mają prawo do edukacji w języku katalońskim. Uczniowie mają obowiązek posiadania wystarczającej znajomości języka katalońskiego i hiszpańskiego przed zakończeniem kształcenia obowiązkowego.

Podstawowa regulacja zawarta w statucie dotyczy prawa każdego z obywateli do wyboru języka, którym chce się posługiwać zarówno w przypadku kontaktu z administracją publiczną, jak i firmami działającymi na obszarze Katalonii. Wybór ten dotyczy kontaktów ustnych oraz otrzymywanych dokumentów. Uczniowie na terenie Katalonii mają obowiązek poznać w procesie edukacji zarówno hiszpański, jak i kataloński poprzez udział w zajęciach prowadzonych naprzemiennie w tych językach, a nie nauczanie któregoś z nich jako obcego.

Jeśli chodzi o śląszczyznę, jak już wcześniej wspomniano, nie można przypisywać do niej ochrony zawartej w Ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (2005). Nie sposób szukać ochrony dla etnolektu śląskiego jako dziedzictwa kulturowego na mocy Konwencji w sprawie dziedzic-

ctwa niematerialnego UNESCO (2003), ponieważ Polska nie zdecydowała się go ująć na liście krajowego dziedzictwa kulturowego. Jednak lokalna ludność doskonale zdaje sobie sprawę z konieczności przyznania śląszczyźnie ochrony, dlatego nieustannie podejmuje działania, aby śląski został uznany za język regionalny. Dotychczas złożono kilka projektów ustawy o zmianie ustawy o języku śląskim lub językach mniejszościowych:

1. 25 stycznia 2024 roku — projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw;
2. 31 lipca 2023 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw;
3. 11 czerwca 2021 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym;
4. 21 lutego 2020 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (jest to ten sam projekt co w 2018 roku);
5. 11 stycznia 2018 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym;
6. 18 lipca 2014 roku — obywatelski projekt ustawy w sprawie przyznania Ślązakom praw mniejszości etnicznej;
7. 20 sierpnia 2012 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym;
8. 29 października 2010 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym;
9. 7 września 2007 roku — poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

Ostatni z projektów (z 25 stycznia 2024 roku) został przyjęty przez obie izby parlamentu, jednak prezydent odmówił podpisu dokumentu.

Jak można zauważyć, sytuacja prawna katalońskiego i śląskiego jest skrajnie różna. Język kataloński od dawna uważany jest za język regionalny, podczas gdy etnolekt śląski nie ma przyznanej ochrony nawet jako dobro kultury. Oznacza to, że jest pozbawiony jakiejkolwiek ochrony prawnej, a państwo nie ma obowiązku przeznaczać na jego promocję środków finansowych.

3. Lingwistyczne aspekty związane z etnolektami katalońskim i śląskim

W niniejszej części artykułu przeprowadzimy analizę lingwistyczną wybranego fragmentu *Małego Księcia* Antoine’a de Saint-Exupéry’ego, skupiając się na porównaniu struktury gramatycznej, słownictwa oraz stylistyki w różnych wersjach językowych. Celem tej analizy jest ukazanie różnic i podobieństw między wersją hiszpańską a katalońską oraz między wersją polską a śląską. Przyjrzymy się, jak każda z wersji interpretuje oryginalny tekst, co pozwoli nam zrozumieć zjawiska zachodzące na styku tych języków, czyli to, jak analizowane etnolekty wpływają na siebie nawzajem. W rezultacie badanie to umożliwi głębsze poznanie relacji między językami różnych rodzin oraz dialektami współistniejącymi na wspólnym obszarze kulturowym, co jest istotne dla badań nad autonomią językową i kulturową.

Należy dodać, że do analizy wybrano fragment z rozdziału XXI *Małego Księcia*, opisujący spotkanie tytułowego bohatera z lisem. Jest to rozdział poświęcony głębokim refleksjom na temat przyjaźni, relacji i odpowiedzialności, jakie te więzi niosą.

Najpierw przyjrzymy się fragmentowi w wersji katalońskiej (1990, tłumaczenie Anna i Enric Casassas) oraz hiszpańskiej (2008, tłumaczenie Bonifacio del Carril) (zob. tab. 1), aby zidentyfikować kluczowe różnice i podobieństwa między tymi językami. Analizę rozpoczniemy od słownictwa (zob. tab. 2), które pojawia się w wyróżnionym fragmencie, badając, w jaki sposób wybrane wyrazy i zwroty są adaptowane w obu wersjach oraz jakie odcienie znaczeniowe wnoszą do interpretacji tekstu.

Pierwszym wyróżnionym słowem jest „lis”, które w wersji hiszpańskiej tłumaczone jest jako *zorro*, natomiast w wersji katalońskiej pojawia się *guineu*. Warto odnieść się do słownika *Diccionario de la lengua española* (2024a), ponieważ etymologicznie *zorro* pochodzi od portugalskiego czasownika *zorrar* (czołgać się po ziemi). Jak wiemy, lis najczęściej porusza się w sposób cichy i ostrożny, często nisko przy ziemi, a potem wykonuje gwałtowny, wysoki skok, by schwytać ofiarę, co pokazuje odniesienie do fizycznego zachowania zwierzęcia. Co ciekawe, słowo *zorro* ma dodatkowe konotacje kulturowe, ponieważ jest także używane jako przydomek bohatera literackiego i filmowego, co może wpływać na jego odbiór w kulturze hiszpańskojęzycznej. Encyklopedia Interia (2024) w następujący sposób opisuje słynnego bohatera: „hiszpański arystokrata o flegmatycznym usposobieniu, hipochondryk, malkontent, gardzący wszelką przemocą, nieprzejawiający cienia talentu do posługiwania się białą bronią”. Kataloński termin *guineu* oznacza lisa, ale nie niesie ze sobą takich dodatkowych znaczeń kulturowych, jak *zorro* w hiszpańskim. Jest to bardziej neutralne słowo, które odnosi się wyłącznie do

zwierzęcia, bez skojarzeń z postaciami literackimi czy kulturowymi. Etymologicznie słowo pochodzi od niemieckiego imienia *Guinidilda*, które kojarzone było z przebiegłością i zdradą.

Tabela 1. Porównanie fragmentu *Małego Księcia* po hiszpańsku i katalońsku

Język hiszpański	Język kataloński
Entonces apareció el zorro. — Buenos días — dijo el zorro. — Buenos días — respondió cortésmente el principito, que se dio la vuelta, pero no vio nada. — Estoy aquí— dijo la voz — bajo el manzano... — ¿Quién eres? — dijo el principito. — Eres muy lindo... — Soy un zorro — dijo el zorro. — Ven a jugar conmigo — le propuso el principito. — ¡Estoy tan triste!... — No puedo jugar contigo — dijo el zorro. — No estoy domesticado. — ¡Ah! Perdón — dijo el principito. Pero, después de reflexionar, agregó: — ¿Qué significa «domesticar»? — [Tú] No eres de aquí — dijo el zorro. —¿Qué buscas? — Busco a los hombres — dijo el principito. — ¿Qué significa «domesticar»? — Los hombres — dijo el zorro — tienen fusiles y cazan. Es muy molesto. También crían gallinas. Es su único interés. ¿Buscas gallinas? — No — dijo el principito. —Busco amigos. ¿Qué significa «domesticar»? — Es una cosa demasiado olvidada — dijo el zorro. — Significa «crear lazos».	Aleshores va ser quan va aparèixer la guineu. — Bon dia — va dir la guineu. — Bon dia — va respondre educadament el petit príncep, que es va girar, però no va veure res. — Sóc aquí — va dir la veu — sota la pomera... — ¿Qui ets? — va dir el petit príncep. — Ets molt bonica... — Sóc una guineu — va dir la guineu. — Vine a jugar amb mi — va proposar el petit príncep. — Estic tan trist... — No puc jugar amb tu—va dir la guineu. — No estic domesticada. ¡Ah!, perdona — va fer el petit príncep. Però, després de reflexionar, va afegir: — ¿Què vol dir «domesticar»? — Tu no ets d'aquí — va dir la guineu — ¿què busques? — Busco els homes — va dir el petit príncep. —¿Què vol dir «domesticar»? — Els homes — va dir la guineu — tenen escopetes i cacen. És molt empipador. També crien gallines. És l'única cosa interessant que fan. ¿Busques gallines? — No — va dir el petit príncep. — Busco amics. ¿Què vol dir «domesticar»? — És una cosa massa oblidada — va dir la guineu. — Vol dir «crear lligams».

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 2. Porównanie kilku rzeczowników występujących w *Małym Księciu* po hiszpańsku i katalońsku

Język hiszpański	Język kataloński
zorro	guineu
Principito	Petit príncep
amigos	amics
fusiles	escopetes

Źródło: Opracowanie własne

W tym wypadku różnice te pokazują, że słownictwo w obu wersjach językowych może nieść ze sobą odmienne konotacje. W hiszpańskim *zorro* może przywoływać dodatkowe znaczenia związane z bohaterem o tej samej nazwie, podczas

gdy katalońskie *guineu* pozostaje bardziej neutralne i związane wyłącznie z naturą. Może to wpływać na odbiór fragmentu przez czytelników i na sposób, w jaki wyobrażają sobie postać lisa, którego spotyka Mały Książę.

Przejdźmy do drugiej postaci, czyli tytułowego „Małego Księcia”. W wersji hiszpańskiej pojawia się termin *principito*, a w katalońskiej *petit príncep*. Oba te terminy oznaczają ‘mały książę’, natomiast hiszpańskie *principito* pochodzi bezpośrednio od *príncipe* z dodaniem zdrobnienia *-ito*, co nadaje mu bardziej czuły ton. W języku katalońskim forma *petit príncep* składa się z przymiotnika *petit* (pol. *mały*) oraz rzeczownika *príncep* (pol. *książę*), co daje bardziej opisową konstrukcję w porównaniu ze zdrobnieniem hiszpańskim. Obie formy mają łacińskie korzenie w słowie *princeps*, co wskazuje na wspólne dziedzictwo językowe, ale wybór formy zdrobnienia lub opisowej konstrukcji odzwierciedla unikalne cechy obu języków, pokazując, jak różne struktury językowe mogą wpłynąć na odbiór postaci i atmosferę tekstu.

Bardzo ważnym słowem w analizowanym fragmencie jest *przyjaciół*, ponieważ taką relację zawiązuje Mały Książę z Lisem. Zarówno *amigos* w języku hiszpańskim, jak i *amics* w katalońskim pochodzą od łacińskiego *amicus*, co oznacza przyjaciela. Wskazuje to na wspólne korzenie obu języków z łaciny, które wpłynęły na ich słownictwo. Należy podkreślić jednakże drobne różnice ortograficzne: zmianę końcówki *-os* na *-cs*, co jest typowe dla wielu słów, gdy szukamy odmienności między językiem hiszpańskim a katalońskim.

Ostatnim przykładem będzie *fusiles* i *escopetes* — oba słowa oznaczają broń palną, ale według słownika *Diccionari.cat* (2024) katalońskie *escopeta* jest bardziej specyficzne, oznaczające strzelbę: ‘długa broń palna, przenośna, składająca się z jednej lub więcej gładkich luf, szczególnie używana w polowaniu i przeznaczona do strzelania dużą ilością śrutu’. Hiszpańskie *fusil*, jak możemy przeczytać w *Diccionario de la lengua Española*, odnosi się do karabinu: ‘ręczna, przenośna, długa broń palna strzelająca pociskami’.

Podsumowując analizę słownictwa, widzimy, jak różnice językowe wpływają na odbiór tekstu. Każdy język wnosi unikalne konotacje i niuanse, które mogą zmieniać sposób, w jaki czytelnik postrzega postacie, relacje i elementy świata przedstawionego.

Tabela 3. Porównanie kilku czasowników występujących w *Małym Księciu* po hiszpańsku i katalońsku

Język hiszpański	Język kataloński
apareció (aparecer)	aparèixer (va aparèixer)
decir (dijo)	dir (va dir)
estar (estoy)	ser (sóc)

Źródło: Opracowanie własne

Drugą częścią analizy są czasowniki. Przyjrzymy się ich budowie oraz znaczeniu. W analizowanym przez nas fragmencie już na samym początku pojawia się czasownik *aparecer/aparèixer*, który w obu językach oznacza ‘pojawiać się’ (Diccionari.cat, 2024), aczkolwiek w odmianie różni się całkowicie, co jest wynikiem różnic fonetycznych i ortograficznych między tymi językami.

Apareció to forma czasownika w czasie przeszłym prostym *pretérito indefinido* w trzeciej osobie liczby pojedynczej. Hiszpański używa tutaj formy jednowyrazowej czasu przeszłego, co jest charakterystyczne dla tego języka.

Va aparèixer to czasownik w czasie przeszłym złożonym *perífrasis de passat* w trzeciej osobie liczby pojedynczej. Kataloński częściej używa konstrukcji złożonych (czasownik *anar* + bezokolicznik), co jest bliższe strukturze czasów przeszłych używanych we francuskim i włoskim. Jest to ważna różnica gramatyczna między hiszpańskim a katalońskim, gdzie hiszpański preferuje proste czasy przeszłe.

Następnym czasownikiem, który w analizowanym przez nas fragmencie pojawia się w formie przeszłej, jest *decir/dir* (pol. ‘mówić’) (Diccionario de la lengua Española, 2024b). W wersji hiszpańskiej *dijo* to czasownik w *pretérito indefinido* (czas przeszły prosty) w trzeciej osobie liczby pojedynczej. W języku katalońskim pojawia się ponownie forma złożona przeszła *va dir*.

Ostatnim czasownikiem jest *estar/ser*, który pokazuje nam nieco inną zasadę. *Estoy* to czasownik w czasie teraźniejszym, w pierwszej osobie liczby pojedynczej, pochodzący od czasownika *estar* (‘być’ w sensie tymczasowym lub lokalizacji), natomiast *sóc* to czasownik w czasie teraźniejszym od czasownika *ser* (‘być’ w sensie stałego stanu lub identyfikacji). Należy podkreślić, że kataloński ma dwie formy *ser* i *estar*, podobnie jak hiszpański, ale częściej używa *ser* tam, gdzie hiszpański stosuje *estar*. To różni się również w zależności od lokalizacji (stała lub tymczasowa), ale *ser* w katalońskim ma szerszy zakres użycia niż *estar* w hiszpańskim.

Analiza czasowników pokazuje różnice w wyrażaniu przeszłości i użyciu form czasowych między językiem hiszpańskim a katalońskim. Język hiszpański preferuje formy proste, podczas gdy kataloński częściej stosuje konstrukcje złożone, co zbliża go do języków takich jak francuski i włoski. Dodatkowo język kataloński ma szerszy zakres zastosowań dla form wyrażających stany i lokalizację, co wpływa na sposób, w jaki oba języki oddają relacje czasowe i opisowe.

Na sam koniec spójrzmy na rodzajniki oraz składnię (tab. 4).

Oba języki używają tego samego rodzaju męskiego *el* jako rodzajnika określonego (np. *el principito/el petit princep*). Forma ta pochodzi z łaciny i jest identyczna w obu językach, co pokazuje wspólne romańskie korzenie. Taka sama sytuacja pojawia się w przypadku rodzajnika żeńskiego *la*, np. *la voz* (hiszp.) vs *la veu* (kat.). Forma i funkcja są takie same, z niewielkimi różnicami w użyciu zależnie od rodzaju gramatycznego rzeczownika. Warto jednak dodać, że w hiszpańskim rodzajniki

określone męskie i żeńskie nie podlegają zmianie w połączeniu z samogłoskami, np. *el hombre* lub *la amiga*. W katalońskim jednak często stosuje się apostrof, gdy rzeczownik zaczyna się od samogłoski, np. *l'amiga* (zamiast *la amiga*). Jest to typowe dla katalońskiego i odróżnia go od hiszpańskiego, który zachowuje pełne formy.

Tabela 4. Porównanie kilku rodzajników występujących w *Małym Księciu* po hiszpańsku i katalońsku

Język hiszpański	Język kataloński
el	el
la	la
el/la	l'

Źródło: Opracowanie własne

Jeżeli chodzi o składnię, to w obu językach pojawia się podstawowy szyk zdania: SVO (podmiot – orzeczenie – dopełnienie), np. *ven a jugar conmigo* (hiszp.) vs *vine a jugar amb mi* (kat.). Struktura składniowa jest bardzo podobna, chociaż kataloński może być bardziej eliptyczny, często opuszczając zaimki osobowe, jeśli można się ich domyślić z kontekstu. W hiszpańskim zaimki osobowe są zaznaczalne wyraźniej, szczególnie w dialogu.

Przejdźmy teraz do porównania tego samego fragmentu, ale w wersji polskiej i śląskiej; ta pierwsza tłumaczona przez Jana Szwykowskiego (2002), natomiast ta druga przez Grzegorza Kulika (2022). Rozpocniemy ponownie od analizy wybranego słownictwa.

Tabela 5. Porównanie fragmentu *Małego Księcia* po polsku i śląsku

Język polski	Etnolekt śląski
Wtedy pojawił się lis. – Dzień dobry – powiedział lis. – Dzień dobry – odpowiedział grzecznie Mały Książę i obejrzał się, ale nic nie dostrzegł. – Jestem tutaj – posłyszal głos – pod jabłonią! – Ktoś ty? – spytał Mały Książę. – Jesteś bardzo ładny... – Jestem lisem – odpowiedział lis. – Chodź pobawić się ze mną – zaproponował Mały Książę. – Jestem taki smutny... – Nie mogę bawić się z tobą – odparł lis. – Nie jestem oswojony. – Ach, przepraszam – powiedział Mały Książę. Lecz po namyśle dorzucił: – Co znaczy „oswojony”? – Nie jesteś tutejszy – powiedział lis. – Czego szukasz? – Szukam ludzi – odpowiedział Mały Książę. – Co znaczy „oswojony”? – Ludzie mają strzelby i polują – powiedział lis. – To bardzo kłopotliwe. Hodują także kury, i to jest interesujące. Poszukujesz kur? – Nie – odrzekł Mały Książę. – Szukam przyjaciół. Co znaczy „oswoić”? – Jest to pojęcie zupełnie zapomniane – powiedział lis. – „Oswoić” znaczy „stworzyć więzy”.	To wtynczos naszła go liszka. – Dziyń dobry – pedziała liszka. – Dziyń dobry – ôdpedzioł piyknie Mały Princ, co sie obrociół, ale żodnego nuy ôbejzdrzoł. – Sam zech je – prawioł głos – pod jabłonkõm... – Ftoś ty je? – spytoł Mały Princ. – Jaki tyś je piykny... – Joch je liszka – pedziała liszka. – Pôdź sie pobawiymy – zaproponowoł Mały Princ. – Je zech taki smutny... – Niy moga sie z tobom bawić – pedziała liszka. – Niy je zech ôswojõno. – Ach! Wybocz – pedzioł Mały Princ. Ale po chwili medykowanio dodoł: – Co to znaczy „ôswoić”? – Tyś niy je stõnd? – pedziała liszka. – Co ty sam szukosz? – Szukõm ludzi – rzeknoł Mały Princ. – Co to znaczy „ôswoić”? – Ludzie – pedziała liszka – ôni majom flinty i polujõm. To straszno ostuda! I kurzynta trzimiõm. To je wszysjko, co ich interesuje. Szukosz kurzõnt? – Niy – prawioł Mały Princ. – Szukõm kamratów. Co to znaczy „ôswoić”? – To je coś, co sie ô tym dych zapõmino – pedziała liszka. – To znaczy zbudować nici.

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 6. Porównanie kilku rzeczowników występujących w *Małym Księciu* po polsku i śląsku

Język polski	Etnolekt śląski
lis	liszka
Mały Książę	Mały Princ
przyjaciele	kamraci
strzelby	flinty

Źródło: Opracowanie własne

Pierwszym słowem jest *lis*, który w wersji śląskiej tłumaczony jest na *liszkę*. Lis to ogólne określenie dorosłego osobnika tego gatunku, zwykle bez względu na płeć, natomiast liszka pojawia się w języku polskim i według Internetowego słownika łowieckiego (2024): ‘to samica lisa, charakteryzująca się mniejszymi rozmiarami od samca’. Natomiast w etnolekcie śląskim *liszka* to podstawowe słowo na określenie lisa, niezależnie od jego wieku czy płci. Następnie pojawia się nasz tytułowy bohater, czyli *Mały Książę*, który w śląszczyźnie tłumaczony jest jako *Mały Princ*. Jak możemy przeczytać w SileSłowniku (2024b), wyraz *princ* etymologicznie pochodzi od niemieckiego *Prinz*, francuskiego *prince* oraz łacińskiego *princeps*. Używany jest również na określenie księcia w takich językach jak słowacki, czeski czy chorwacki. Widzimy zatem istotne wpływy języków sąsiednich na wielokulturowość regionu Śląska.

Następnym przykładem jest termin *przyjaciele*, który w języku polskim jest rzeczownikiem formalnym, emocjonalnie nacechowanym, oznaczającym osoby, z którymi łączą nas bliskie więzi, oparte na zaufaniu i sympatii. Jest to bardziej ogólny termin, stosowany w różnych kontekstach. W śląskim pojawia się określenie *kamraci* o podobnym znaczeniu, ale użyciu bardziej kolokwialnym i nacechowanym regionalnym kolorytem. *Kamrat* pochodzi z niemieckiego ‘Kamerad’ (towarzysz, kolega) (SileSłownik, 2024a) i wskazuje na bliską, ale bardziej towarzyską relację, kojarzoną często z koleżeństwem, wspólnymi działaniami, a niekoniecznie z głęboką przyjaźnią w sensie emocjonalnym.

Ostatnim przykładem jest *strzelba*, czyli po śląsku *flinta*. Oba rzeczowniki odnoszą się do broni palnej, ale różnią się zarówno pod względem pochodzenia, jak i konotacji. *Strzelba* to współczesne określenie na długą broń palną z gładką lufą, zwykle używaną do polowań. Jest to słowo bardziej neutralne, techniczne i powszechnie stosowane w języku polskim w kontekście myślistwa i sportów strzeleckich. Co ciekawe, *flinta* również używana jest w polskim na określenie strzelby myśliwskiej (Słownik języka polskiego PWN, 2024).

W śląszczyźnie sytuacja się nieco komplikuje, ponieważ według słownika Bonclok (2024) *flinta* to ‘pistolet’. Sięgając jednak do Słowniczka śląsko-polskiego (2024), czytamy, że nasz analizowany termin oznacza ‘strzelbę’, co potwierdza

Słownik ślonski (2024), gdzie „giwera to je po polsku karabin, strzelba. Słowo pochodzi z niemieckiego. Po ślonsku jeszcze idzie pedzieć inaczej na giwera — flinta”. Oznacza to zatem, że częściej słowo flinta używane jest w kontekście strzelby, natomiast może się pojawić również jako określenie karabinu. Warto zaznaczyć, że wyraz ten pochodzi od niemieckiego słowa *flinte*, które również oznacza strzelbę.

Po analizie wybranych przykładów możemy zobaczyć, że śląska wersja tekstu posługuje się bardziej kolokwialnym, lokalnym językiem, często zapożyczonym lub przekształconym z sąsiednich języków.

Tabela 7. Porównanie kilku czasowników występujących w *Małym Księciu* po polsku i śląsku

Język polski	Etnolekt śląski
(powiedzieć) powiedział	(pedzieć) pedzioł
(być) jestem	(być) joch je
(szukać) szukam	(szukać) szukōm

Źródło: Opracowanie własne

Ponownie pochylimy się nad czasownikami, a pierwszym przykładem jest *powiedzieć*, tłumaczone na śląski jako *pedzieć*. W analizowanym fragmencie pojawia się odmieniona forma *powiedział*, czyli standardowa forma w trzeciej osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego. Jest to pełna forma z zakończeniem *-ał* dla rodzaju męskiego. W etnolekcie śląskim występuje *pedzioł*, czyli uproszczona forma czasownika w trzeciej osobie liczby pojedynczej. Charakteryzuje się brakiem dźwięczności spółgłoskowej *w* (w polskim mamy *powie-*, a w śląskim *pe-*) oraz skróconą końcówką *-zioł*, która jest typowa dla śląskiego (występuje zamiast pełnej formy *-wiedział*). Widzimy zatem, że w śląskim mamy do czynienia z uproszczeniem fonetycznym oraz skróceniem całej formy czasownika. Różni się również początkowa sylaba: w śląskim brakuje *po-*, a zostaje *pe-*. To pokazuje tendencję do redukcji w śląszczyźnie.

Drugim przykładem jest czasownik *być*, który w odmianie w języku polskim w pierwszej osobie liczby pojedynczej w czasie teraźniejszym brzmi *jestem*, natomiast w śląskim występuje dwuelementowa forma *joch je*. W śląszczyźnie *joch* odpowiada zaimkowi osobowemu *ja* (pierwsza osoba liczby pojedynczej), a *je* jest formą czasownika *być* w czasie teraźniejszym (odpowiada polskiemu *jestem*). Konstrukcja ta jest zwięzła i charakterystyczna dla śląszczyzny, odzwierciedlając specyficzne formy czasownikowe tego etnolektu, które są uproszczone w stosunku do standardowej polszczyzny.

Ostatnim przykładem z tej grupy jest czasownik *szukać*. *Szukam* to standardowa forma w pierwszej osobie liczby pojedynczej z końcówką *-am* typową dla tej osoby. Śląskie *szukōm* różni się fonetycznie, tj. na długości głoski *o*. Jak możemy

przeczytać na stronie Rady Ślōnskigo Jynzyka (2024): „*ō* — na oznaczenie dźwięku nazywanego *o* pochylone, czyli dźwięku pośredniego w swojej barwie między [o] oraz [u], który w większości jest kontynuacją historycznego *o* długiego (czyli tam, gdzie w języku ogólnopolskim występuje litera *ó*)”. Pojawia się też charakterystyczna dla tego etnolektu końcówka *-om* — typowa dla pierwszej osoby liczby pojedynczej w śląskim.

Podsumowując, analiza czasowników w polskim i śląskim ujawnia tendencje do uproszczeń fonetycznych i skracania form w śląszczyźnie. Śląski często rezygnuje z pełnych sylab i stosuje charakterystyczne końcówki, takie jak *-om* w pierwszej osobie liczby pojedynczej. Dodatkowo śląszczyzna używa odmiennych dźwięków, np. *ō* zamiast *o*, co podkreśla unikalne brzmienie tego etnolektu.

Tabela 8. Porównanie kilku zdań występujących w *Małym Księciu* po polsku i śląsku (analiza składni)

Język polski	Etnolekt śląski
Ludzie mają strzelby i polują	Ōni majom flinty i polujōm
Nie mogę bawić się z tobą	Niy moga sie z tobom bawić

Źródło: opracowanie własne

Na sam koniec warto zwrócić uwagę na składnię, ponieważ jej analiza pozwoli uwydatnić kolejne wyjątkowe cechy etnolektu śląskiego, które wynikają z jego historii i wpływów kulturowych.

Pierwszy przykład *Ludzie mają strzelby i polują* to typowe zdanie w szyku podmiot–orzeczenie–dopełnienie (SVO). Standardowy polski jest językiem o dość stałym szyku, gdzie podmiot zazwyczaj pojawia się na początku zdania, a czasownik i dopełnienie umieszczane są w środku i na końcu. W śląskim tłumaczeniu *Ōni majom flinty i polujōm* widzimy zachowany szyk (SVO), jednak różni się w szczegółach: podmiot ‘*ōni*’ (oni) jest częściej używany w śląszczyźnie, nawet tam, gdzie w polskim można by go pominąć. Czasownik ‘*majom*’ (mają) pojawia się zaraz po podmiocie, zgodnie z szykiem SVO, jednak śląski bardziej pozwala na modyfikacje szyku w mowie potocznej, np. *flinty ōni majom* byłoby także możliwe. Widzimy zatem, że w śląskim składnia może być bardziej elastyczna, zwłaszcza w mowie potocznej. Użycie zaimków, takich jak ‘*ōni*’, może być częstsze niż w polszczyźnie, gdzie podmioty są czasami pomijane.

W drugim przykładzie, tj. *Nie mogę bawić się z tobą*, mamy pełną konstrukcję z zaimkiem zwrotnym ‘*się*’, który pojawia się na końcu czasownika w zdaniu zwrotnym, jednakże w śląskim *Niy moga sie z tobom bawić* często wprowadza różne uproszczenia, np. ‘*sie*’ zamiast ‘*się*’, oraz modyfikację końcówek fleksyjnych. Najważniejszą różnicą jest szyk zdania — zaimek ‘*się*’ występuje tutaj wcześniej niż w polskim (przed ‘*z tobom*’), co może być związane z większą elastycznością śląszczyzny.

Podsumujmy zatem analizę lingwistyczną fragmentu *Małego Księcia*. Analiza słownictwa ujawnia, jak różne wersje językowe wprowadzają unikatowe konotacje i subtelności, które mogą wpłynąć na interpretację tekstu. Warto zwrócić uwagę na różnice w strukturze gramatycznej — hiszpański i kataloński różnią się w wyrażaniu czasu przeszłego. Hiszpański preferuje proste formy przeszłe, podczas gdy kataloński stosuje konstrukcje złożone, co zbliża go do takich języków, jak francuski czy włoski. W ten sposób kataloński wyraża czas przeszły bardziej opisowo, co wpływa na rytm i styl narracji. W języku śląskim można zauważyć uproszczenie fonetyczne oraz skracanie form czasownikowych, co nadaje tekstowi bardziej kolokwialny, regionalny charakter. Analiza porównawcza pokazuje, że różnice językowe i kulturowe między hiszpańskim, katalońskim, polskim i śląskim wpływają na odbiór i interpretację. Każda wersja wnosi wyjątkowe cechy językowe, które mogą wzbogacić lub zmienić percepcję czytelników, pokazując jednocześnie, jak bliskie są związki między językami romańskimi, a także polszczyzną i śląszczyzną.

4. Socjologiczne aspekty związane z etnolektami katalońskim i śląskim.

Tożsamość językowa — aspekt teoretyczny

Język odgrywa kluczową rolę w ludzkim życiu, ponieważ służy nie tylko do komunikacji między jednostkami, ale również do opisywania rzeczywistości. Niektórzy językoznawcy, jak Karl Bühler, John Lyons, Michael A.K. Halliday, wymieniają trzy aspekty użycia języka — opisywanie świata, możliwość wymiany komunikatów oraz wyrażenie wewnętrznych odczuć autora komunikatu (Kurcz, 2005). Skoro język pozwala nam opisywać i rozumieć świat, to pierwszy poznany przez nas język staje się trzonem naszej tożsamości. Narzuca nam podstawową siatkę pojęć, którą będziemy wykorzystywać zarówno podczas procesów myślowych, jak i poznawczych.

Tożsamość jest pojęciem niezwykle szerokim i trudnym do zdefiniowania, jednak według socjologicznego podziału możemy rozróżnić tożsamość jednostkową i tożsamość społeczną (Giddens, 2008). Giddens wskazuje, że tożsamość jednostkowa (osobista) podkreśla naszą odrębność względem innych, to znaczy różnicuje nas wewnątrz społeczeństwa poprzez zbiór indywidualnych cech. Kształtuje się w wyniku samorozwoju, w ramach którego wykształca się nasze wyjątkowe poczucie bycia sobą i niepowtarzalny stosunek do świata. Z kolei tożsamość społeczna związana jest z naszym poczuciem przynależności do grupy, podkreśla, w jaki sposób jesteśmy podobni do innych (Lalak & Pilch, 1999, s. 310). Trudno więc

jednoznacznie wskazać, do której z omówionych tożsamości zalicza się tożsamość regionalna. Wydaje się, że w przypadku gdy ktoś pochodzący z jakiejś wspólnoty regionalnej znajdzie się poza nią, lecz będzie nadal kultywował związane z nią wartości, stanie się to elementem jego tożsamości jednostkowej. Z kolei w przypadku gdy będziemy analizować całe grupy społeczne związane z konkretną kulturą, takie jak Ślązacy czy Katalończycy, prym będzie wiodła tożsamość społeczna, w oparciu o którą lokalna ludność będzie budować mechanizm dzielący na „swoich” i „obcych”. Zbigniew Bokszański wskazuje, że najistotniejszym elementem tego podziału jest język (Bokszański, 2008, za: Kołatka, 2020).

W obszarze tożsamości istnieje zagrożenie tożsamości regionalnej, które pojawia się w opracowaniach naukowych takich autorów, jak Marzena Dobosz, Urszula Kaczmarek, Justyna Kijonka. U pierwszej z autorek termin ten używany jest w nawiązaniu do tworzenia wspólnot wśród młodych pochodzących z tych samych obszarów regionalnych (Dobosz, 2020). Druga badaczka podkreśla znaczenie oparcia we własnym dorobku kulturalnym i wartościach jednostek i grup społecznych (Kaczmarek, 1997, s. 27), z kolei ostatnia, w kontekście młodzieży, pisze tak: „w przypadku tworzenia się tożsamości regionalnej młodych osób należy pamiętać, że wśród istotnych elementów decydujących o jej kształcie niezwykle ważne są aspekty emocjonalne wyrażane w postaci przeżyć i aktów psychicznych osób żyjących na danym terenie. To poczucie odpowiedzialności społecznej za losy wspólnoty regionalnej oraz za dbanie, ochronę i wzbogacanie języka, historii oraz kultury regionu sprawiają, że młode jednostki zaczynają identyfikować się z regionem” (Kijonka, 2017, s. 92).

Paweł Starosta pojmuje odrębność językową wraz z fundamentem kultury i tradycji określonej grupy jako jeden z komponentów tożsamości regionalnej (Starosta, 1999, za: Kołatka, 2020). Tę samą myśl wyraża Jolanta Tambor, która jest zdania, że język stanowi nieodłączną część opisu tożsamości (Tambor, 2008, za: Kołatka, 2020). Zarówno lingwiści, jak i socjologowie opowiadają się za znaczącą rolą języka w tożsamości regionalnej.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjmijmy, że tożsamość regionalna kształtuje poczucie odrębności od innych grup poprzez identyfikację z konkretnym regionem, jego historią, tradycjami, terytorium i specyficznymi właściwościami.

Tym, co szczególnie interesujące w zakresie tożsamości, jest fakt, że z ankiety przeprowadzonej w Katalonii wynika, że lokalna ludność identyfikuje się z Katalonią jako regionem o wiele bardziej niż z Hiszpanią. Pojawiły się wyłączenie jednostkowe odpowiedzi osób, które czują się zarówno Katalończykami, jak i Hiszpanami. Wyrazem wspomnianej odrębności jest używanie katalońskiego, a nie hiszpańskiego. Katalończykami czuje się również ludność napływowa, która

przeprowadziła się do Hiszpanii w późniejszym okresie swojego życia. Możliwe, że jeden z czynników tego przywiązania stanowi język, który jest obecny w większości sfer życia. W Katalonii organizowane są nawet specjalne kursy katalońskiego dla imigrantów z innych części Hiszpanii. Respondenci ze Śląska nie wskazywali na tak silne poczucie przynależności do regionu. Szczególnie nie było ono obecne wśród ludności napływowej. Jeden z naszych respondentów, Zbigniew Rokita, wspomniał, że na Śląsku również istnieje możliwość skorzystania z tego typu kursów, są one jednak zdecydowanie mniej popularne, odpłatne i niedostosowane do języka mówionego.

Podsumowując, język stanowi istotną część tożsamości, dlatego w naszych badaniach będziemy szukać odpowiedzi na pytanie, czy Ślązakom i Katalończykom zależy na zachowaniu języka samego w sobie jako dobra kulturowego, czy język ma stanowić oręż i argument w walce o autonomię (Śląsk) czy stać się sposobem na jej podkreślanie (Katalonia).

5. Metodologia badawcza

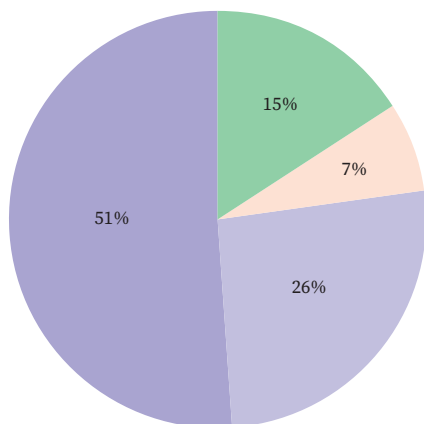
Celem badania jest sprawdzenie, w jaki sposób etnolekty kataloński i śląski są postrzegane i funkcjonują w lokalnych społecznościach. W tym celu przeprowadziliśmy badania metodą kwestionariusza ankiety oraz kwestionariusza wywiadu. Naszymi rozmówcami byli aktywiści oraz lingwiści ze Śląska i Katalonii: Jolanta Tambor, Zbigniew Rokita, Grzegorz Kulik, Grażyna Bułka, Rafał Adamus, Pere Comellas Casanova oraz Jaume Marfany. W toku naszych badań chcemy porównać funkcjonowanie etnolektu śląskiego, traktowanego w popularnej opinii raczej jako reliktu minionych lat, z etnolektem o bardzo wyraźnej tradycji i świadczącego o znacznej odmienności jego użytkowników.

6. Analiza porównawcza wyników badania

W przeprowadzonych przez nas ankietach wśród studentów zarówno na Śląsku, jak i w Katalonii wzięło udział po 100 osób. Grupy te są symetryczne pod względem płci, wieku i miejsca zamieszkania. Dobór grupy badawczej był celowy. Jej elementy zostały wybrane arbitralnie, w oparciu o indywidualną decyzję badaczek.

Połowa odpowiadających ze Śląska zamieszkiwała w mieście powyżej 100 000 mieszkańców, jedna czwarta odpowiadających w mieście od 10 000 do 100 000 mieszkańców, 7% respondentów mieszkało w miasteczku do 10 000 mieszkańców, a 16% respondentów mieszkało na wsi. Taki rozkład urbanistyczny odzwierciedla

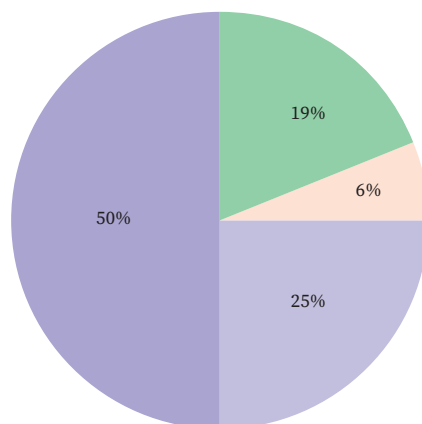
strukturę Górnego Śląska, która opiera się na dużych aglomeracjach miejskich. Podobny był rozkład zamieszkania w Katalonii — połowa badanych pochodziła z Barcelony (50%), 25% respondentów z miast od 10 000 do 100 000 mieszkańców, 6% z miast do 10 000 mieszkańców, natomiast 19% odpowiadających pochodziło ze wsi.

■ Wieś ■ Miasto < 10 tys. ■ Miasto 10–100 tys. ■ Miasto > 100 tys.

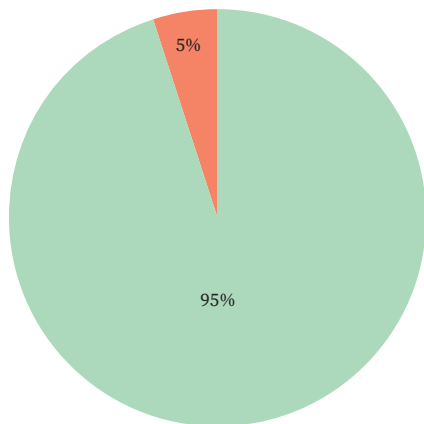
Wykres 1. Gdzie mieszkasz? (Polska)

Źródło: Opracowanie własne

Wykres 2. Gdzie mieszkasz? (Hiszpania)

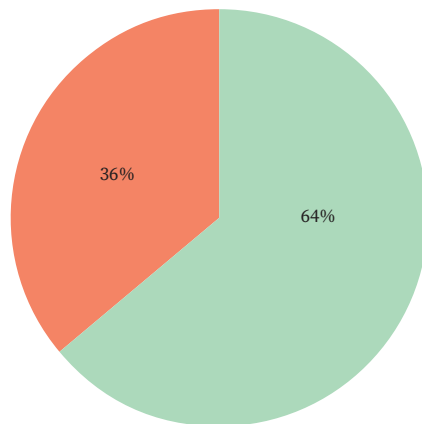
Źródło: Opracowanie własne

■ Tak ■ Nie

Wykres 3. Czy mieszkasz na Śląsku od dzieciństwa?

Źródło: Opracowanie własne

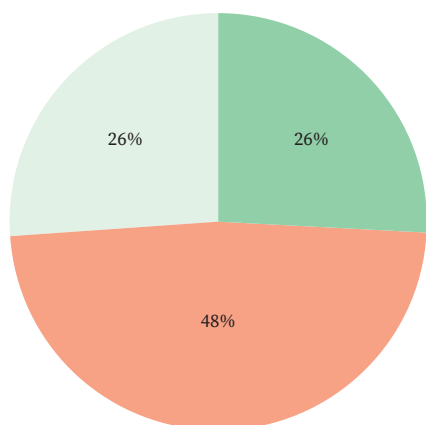

Wykres 4. Czy mieszkasz w Katalonii od dzieciństwa?

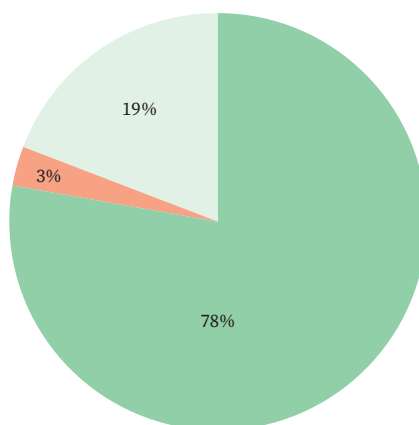
Źródło: Opracowanie własne

Ponad połowa respondentów ze Śląska uczy się na Uniwersytecie Śląskim, prawie 10% respondentów na Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, 4% respondentów studiuje na Politechnice Śląskiej, pozostałe odpowiedzi są jednostkowe. Większość respondentów z Katalonii studiuje na Uniwersytecie Barcelońskim.

95% respondentów mieszka od dzieciństwa na Śląsku, jedynie 5% ankietowanych przyjechało tutaj w późniejszym czasie. Z kolei w Katalonii tylko 64% respondentów mieszkało od dzieciństwa.

Wykres 5. Czy w ostatnim spisie powszechnym zaznaczyłeś/aś, że posługujesz się etnolektem śląskim?
Źródło: Opracowanie własne

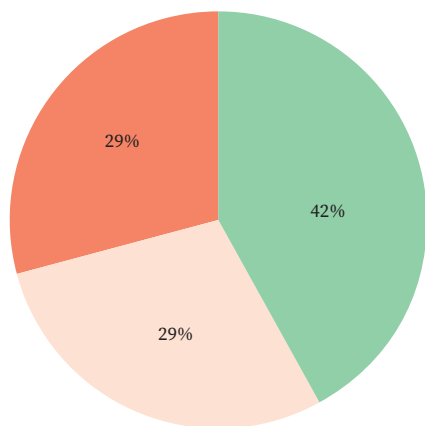

Wykres 6. Czy w ostatnim spisie powszechnym zaznaczyłeś/aś, że posługujesz się etnolektem katalońskim?
Źródło: Opracowanie własne

Prawie połowa osób na Śląsku w ostatnim Narodowym Spisie Powszechnym (2021) zaznaczyła, że nie posługuje się etnolektem śląskim, 26% respondentów odpowiedziało wówczas na to pytanie twierdząco, a taka sama liczba przyznała, że nie pamięta swojej odpowiedzi. Oficjalne wyniki spisu powszechnego z 2021 roku pokazują, że prawie pół miliona osób posługuje się śląskim w domach. W ankiecie hiszpańskiej 78% ankietowanych zaznaczyło w 2021 roku w spisie powszechnym (*censo*), że mówi po katalońsku, 3% ankietowanych, że nie posługuje się tym językiem, a 19% respondentów nie jest pewnych, jakiej odpowiedzi wówczas udzieliło.

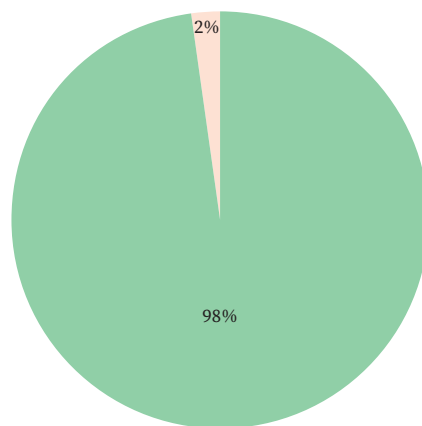
W następnym pytaniu aż 42% odpowiadających zaznaczyło, że zna etnolekt śląski i posługuje się nim. 29% odpowiadających zna etnolekt, ale się nim nie posługuje, a ta sama liczba osób nie zna i nie posługuje się nim. To oznacza, że ponad połowa nie posługuje się etnolektem śląskim. W ankiecie katalońskiej 98%

respondentów zaznaczyło, że zna etnoлект i się nim posługuje, 2% respondentów zna, natomiast go nie używa, nie było odpowiedzi o nieznaomości języka.

■ Znam i posługuję się ■ Znam, ale nie posługuję się ■ Nie znam i nie posługuję się

Wykres 7. Czy znasz etnoлект śląski i posługujesz się nim?
Źródło: Opracowanie własne

Wykres 8. Czy znasz etnoлект kataloński i posługujesz się nim?
Źródło: Opracowanie własne

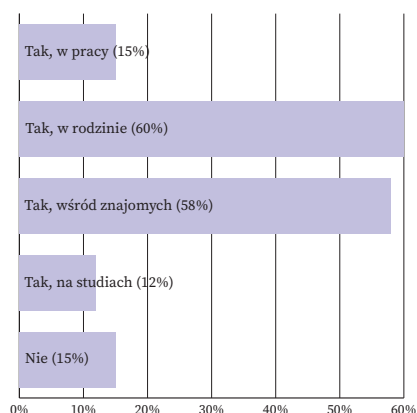
Osoby, które zaznaczyły, że posługują się etnoлектem śląskim, w pytaniu dopełnieniowym podały, że używają go głównie w rozmowie z rodziną (33%), dla zabawy (28%), w rozmowie ze znajomymi (26%) i starszymi osobami (24%). 20% posługuje się nim, by zaprezentować swoją przynależność, jedynie 2% odpowiadających posługuje się nim w każdej sytuacji, natomiast nikt nie zaznaczył, że posługuje się nim w sytuacjach oficjalnych.

W badaniu katalońskim procentowy rozkład odpowiedzi wyglądał następująco: 69% ankietowanych używa katalońskiego we wszystkich sytuacjach, prawie 30% ankietowanych zaznaczyło, że używają etnoлектu, by pokazać różnorodność, tyle samo, by pokazać tożsamość kulturową, natomiast odpowiedzi: w rodzinie, z przyjaciółmi, na uniwersytecie, w sytuacjach oficjalnych oscylowały między 30 a 50%. Jedynie 3% ankietowanych zaznaczyło, że nie posługuje się katalońskim. Katalończycy używają katalońskiego w sytuacjach oficjalnych, ponieważ jest to uregulowane prawnie – pracownicy firm i administracji muszą zagwarantować taką możliwość. W przypadku śląskiego nie ma takiego obowiązku, co więcej, urzędy są postrzegane jako miejsca, w których nie wypada mówić po śląsku. Jednak w 2013 roku w pięciu urzędach (w Pszczynie, Chorzowie, Piekarach Śląskich, Rudzie Śląskiej i Radlinie) pojawiły się tabliczki z napisem „Godomy po Ślonsku”,

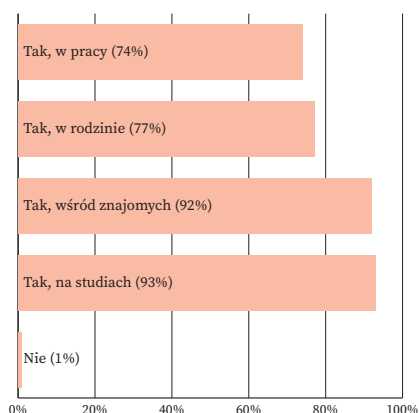
gdzie w specjalnie oznaczonych okienkach można było załatwiać sprawy urzędowe po śląsku (Biernat, 2013).

W pytaniu „Czy osoby z twojego środowiska posługują się etnolektem śląskim?” 60% respondentów wskazało, że śląskiego używają członkowie ich rodzin, 58% respondentów wskazało na znajomych, 15% respondentów na kolegów z pracy, 12% na środowisko na studiach, 15% respondentów uznało, że nikt w ich otoczeniu nie posługuje się śląskim.

Z odpowiedzi w drugiej ankiecie wynika, że kataloński używany jest w każdym środowisku (rodzina, grono przyjaciół, uniwersytet, praca), jedynie 1% odpowiadających zaznaczyło, że nikt z otoczenia nie posługuje się tym językiem.

Wykres 9. Czy osoby z twojego środowiska posługują się etnolektem śląskim?
Źródło: Opracowanie własne

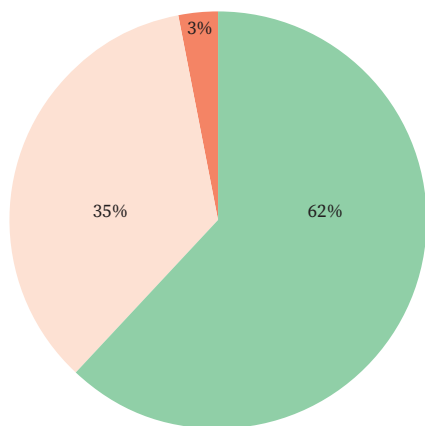

Wykres 10. Czy osoby z twojego środowiska posługują się etnolektem katalońskim?
Źródło: Opracowanie własne

Prawie 60% osób poznało etnolekt śląski od dziadków, a 45% od rodziców, 44% ankietowanych nauczyło się śląszczyzny od znajomych. Ponad 20% ankietowanych przyswoiło analizowany etnolekt w szkole i od sąsiadów, 11% odpowiadających – z internetu i publikacji na temat śląskiego, 7% – na zajęciach z edukacji regionalnej, pozostałe odpowiedzi są jednostkowe.

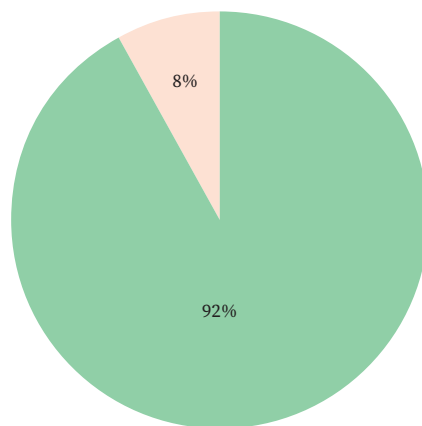
78% respondentów poznało kataloński od rodziców, 64% zaznaczyło również szkołę, 33% respondentów nauczyło się katalońskiego w domu, 39% od przyjaciół, 23% od sąsiadów, 18% respondentów zaznaczyło natomiast, że przez internet. Kataloński jest drugim językiem oficjalnym w regionie autonomii, dlatego jest używany w przestrzeni codziennej. Istnieje również obowiązek nałożony na uczniów, na mocy którego część lekcji odbywa się w języku hiszpańskim, a część w katalońskim.

W pytaniu o stosunek emocjonalny do etnolektu śląskiego aż 62% ankietowanych opowiada się za pozytywnym stosunkiem, 35% ankietowanych traktuje go neutralnie, a 3% ankietowanych ma do niego negatywny stosunek. W Katalonii 92% ankietowanych ma pozytywny stosunek do katalońskiego, 8% ankietowanych neutralny, za to brak odpowiedzi o negatywnym nastawieniu do tego języka.

■ Pozytywny ■ Neutralny ■ Negatywny

Wykres 11. Jaki masz stosunek emocjonalny do etnolektu śląskiego?
Źródło: Opracowanie własne

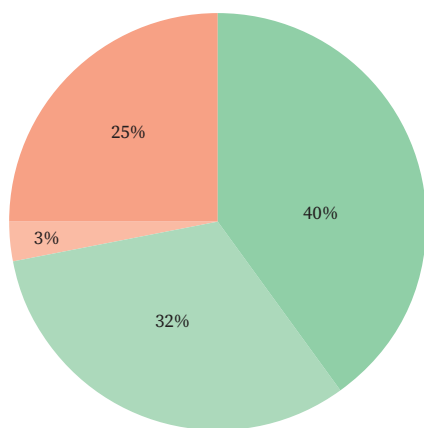

Wykres 12. Jaki masz stosunek emocjonalny do etnolektu katalońskiego?
Źródło: Opracowanie własne

Kolejnym zbadanym zagadnieniem była kwestia okoliczności używania etnolektów. Katalończycy posługują się swoim etnolektem w większości codziennych sytuacjach. Prawie połowa posługuje się nim na uniwersytecie, tyle samo w rozmowach z przyjaciółmi, 43% respondentów używa go w sytuacjach oficjalnych, a jedynie 29% respondentów posługuje się nim, aby zaprezentować swoją tożsamość kulturową. Połowa Ślązaków natomiast w ogóle nie posługuje się etnolektem śląskim. Pojawiło się wiele odpowiedzi, w których respondenci zaznaczali, że używają śląszczyzny dla zabawy, o czym rozmawialiśmy w wywiadzie ze Zbigniewem Rokitą. Śląski brzmi zabawnie – a dodatkowo swojsko, ciepło, a przez osoby go używające jest zazwyczaj kojarzony z dobrymi wspomnieniami z dzieciństwa. Jednak korzystanie z funkcji ludycznej języka to za mało. Powinniśmy dążyć do posługiwania się śląszczyzną w większości codziennych sytuacji. 20% respondentów mówi po śląsku, aby zaprezentować swoją przynależność kulturową, około 30% odpowiadających posługuje się nim w rozmowach z bliskimi – rodziną (33%), znajomymi (26%) i osobami starszymi (24%). Jedynie 6% respondentów posługuje się śląskim na uczelni.

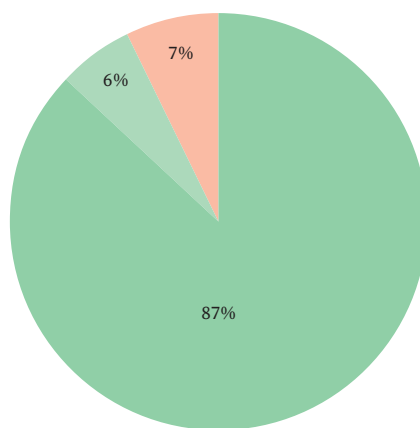
Gdy rozważamy kwestię okoliczności używania etnolektu, pojawia się pytanie o źródło przywiązania do języków małych ojczyzn. Odwołując się do ankiety przeprowadzonej na Śląsku: ponad 40% osób swoje przywiązanie do śląskiego zaczerpnęło z domu, 34% ankietowanych z potrzeby troski o dziedzictwo kulturowe, 15% ankietowanych zadeklarowało, że swoją sympatię do śląszczyzny czerpie z kontaktu ze znajomymi. Dla 11% badanych posługiwanie się śląskim jest metaforycznym powrotem do dzieciństwa i na „plac pod familokiem”, gdzie bawili się ze swoimi kolegami z dzieciństwa. Zastanawiające jest wskazane przywiązanie pochodzące ze szkoły (4% ankietowanych) — być może jest to efekt zajęć edukacji regionalnej. Na koniec warto zaznaczyć, że aż 35% odpowiadających w ogóle nie czuje przywiązania do etnolektu śląskiego.

W Katalonii jako źródło przywiązania do języka najczęściej były podawane dom (72%), dziedzictwo kulturowe (66%) oraz szkoła (62%). W przypadku Katalonii znajomość etnolektu ułatwia fakt, że jest on obecny na równi z hiszpańskim we wszystkich sferach życia, a uczniowie mają obowiązek poznawać go w szkole. Dlatego też aż 21% odpowiadających poznało go w pracy.

■ Czuję się i posługuję się etnolektem ■ Czuję się, ale nie posługuję się etnolektem
 ■ Nie czuję się, ale posługuję się etnolektem ■ Nie czuję się i nie posługuję się etnolektem

Wykres 13. Czy tożsamościowo czujesz się Ślązakiem/Ślązaczką?
 Źródło: Opracowanie własne

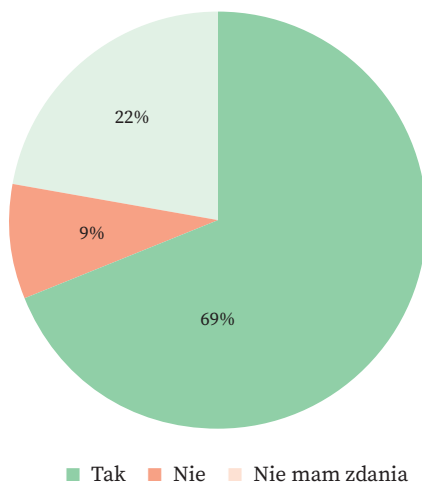
Wykres 14. Czy tożsamościowo czujesz się Katalończykiem/Katalonką?
 Źródło: Opracowanie własne

Z przywiązaniem do języka wiąże się śląska tożsamość. 40% respondentów zarówno czuje się Ślązakami, jak i posługuje się śląskim, 32% respondentów czuje się Ślązakami, ale nie posługuje się tym etnolektem, 3% respondentów nie defi-

niuje siebie jako Ślązaków, ale posługuje się śląskim, natomiast aż jedna czwarta zupełnie nie czuje się przywiązana do regionu.

W przypadku Katalonii 87% ankietowanych czuje się Katalończykami i mówi po katalońsku, 7% ankietowanych nie czuje się Katalończykami, ale mówi w tym etnolekcie, 6% ankietowanych definiuje siebie jako Katalończyków, ale nie posługuje się katalońskim. Nikt z badanych nie udzielił odpowiedzi wskazującej na brak przywiązania do regionu.

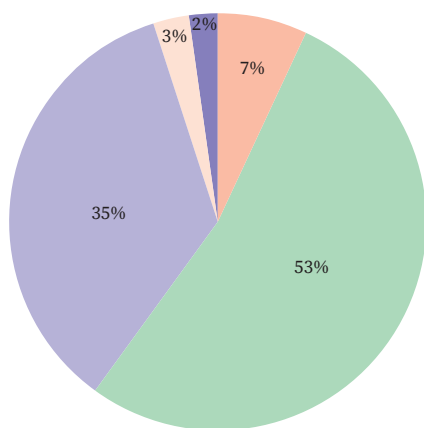
Aż 69% respondentów uważa, że śląski powinien stać się językiem regionalnym, 22% respondentów nie ma zdania, natomiast 9% odpowiada, że nie chce, aby śląski został językiem regionalnym. Tylko jedna czwarta respondentów wie, jakie prawa i obowiązki wynikają z przyznania etnolektowi statusu języka regionalnego. Stąd można wyciągnąć wniosek, że wielu spośród respondentów nie tyle zależy na benefitach związanych ze statusem języka regionalnego, ile chcą, aby Śląsk był szanowany na arenie narodowej.

Wykres 15. Przekonanie, że etnolekt śląski powinien zostać językiem regionalnym — respondenci polscy
Źródło: Opracowanie własne

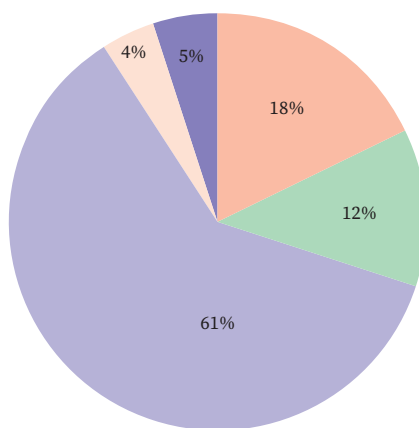
Kluczowym pytaniem zawartym w ankiecie była kwestia, czy propagowanie etnolektu jest jedynie podkreśleniem dziedzictwa kulturowego, czy narzędziem w drodze do autonomii. W kwestionariuszu przeprowadzonym na Śląsku pojawiły się następujące wyniki: 53% badanych uważa, że jest to tylko sposób podkreślenia dziedzictwa kulturowego, 35% badanych zaznacza, że oprócz podkreślenia dziedzictwa etnolekt pomaga również w dążeniu do autonomii, 7% odpowiadających zauważa, że promowanie etnolektu jest jedynie dążeniem do autonomii Śląska.

W ankiecie przeprowadzonej w Hiszpanii 61% respondentów zaznacza, że promocja katalońskiego to zarówno dbanie o kulturę, jak i podkreślanie statusu autonomicznego, 18% respondentów uważa, że język jest jedynie wyrazem autonomiczności regionu, 12% respondentów jest zdania, że celem powszechnego użycia katalońskiego jest tylko zachowanie kultury, a 9% respondentów nie wskazało żadnej odpowiedzi. W porównaniu odpowiedzi ze Śląska i Katalonii widzimy, że dla Katalończyków język naturalnie łączy się z autonomią, którą posiada ich region, Ślązacy nie przejawiają zbyt silnych dążeń separatystycznych.

■ Jest sposobem na dążenie do autonomii ■ Jest jedynie formą podkreślenia dziedzictwa kulturowego ■ Jest zarówno dążeniem do autonomii, jak i podkreśleniem dziedzictwa kulturowego ■ Żadne z powyższych ■ Odpowiedzi jednostkowe

Wykres 16. Powody propagowania etnolektu śląskiego
Źródło: Opracowanie własne

Wykres 17. Powody propagowania etnolektu katalońskiego
Źródło: Opracowanie własne

W ankiecie zapytałyśmy również o postrzeganie społeczne analizowanych etnolektów. 85% ankietowanych uważa etnolekt śląski za nośnik kultury, 72% traktuje go jako część tożsamości, 12% sądzi, że charakteryzuje on niższe klasy społeczne, 3% ankietowanych myśli, że posługiwanie się śląskim to powód do wstydu.

W Katalonii 84% respondentów uważa, że etnolekt jest częścią tożsamości, 83% respondentów zaznacza, że jest on częścią kultury, 4% ankietowanych sądzi, że to jest język klas niższych, natomiast 3% uznaje posługiwanie się nim jako powód do wstydu. Zauważalne jest więc silne przywiązanie i poczucie tożsamości związane z językiem.

Respondenci ze Śląska podkreślają również znaczenie etnolektu śląskiego jako dziedzictwa po przodkach, które powinno się kultywować. Katalończycy z kolei

zauważali, że kataloński jest oficjalnym językiem, którym posługują się na co dzień i jest on ważnym elementem ich tożsamości.

W czasie wywiadów najistotniejszym zadaniem przez nas pytaniem było to związane z działalnością aktywistów lokalnych na rzecz etnolektów. Pytałyśmy również o to, czy śląski może stać się językiem regionalnym oraz czy zmiana statusu śląskiego z dialektu na język regionalny jest nam dziś potrzebna.

Jednym z wniosków jest znaczna różnorodność działań lokalnych aktywistów. Grażyna Bułka jako kluczowe w swojej działalności wskazała rozmowy z politykami (wspomniany został premier Tusk i minister Sienkiewicz), a także podkreślała potrzebę przedstawienia jak najszerzszemu gremium monodramu *Mianujom mie Hanka*, który opowiada historię Ślązaczki.

Grzegorz Kulik jako tłumacz polsko-śląski największą wagę przywiązuje do poprawności językowej śląszczyzny, dlatego też działa na rzecz stworzenia korpusu tekstów śląskich, słownika polsko-śląskiego, a także udało mu się doprowadzić do tego, aby w Translatorze Google pojawiła się opcja tłumaczenia ze śląskiego.

Rafał Adamus wraz z założonym przez siebie stowarzyszeniem Pro Loquela Silesiana przeprowadził badania socjologiczne na temat śląszczyzny na próbie 500 mieszkańców Górnego Śląska w ramach projektu „Przeciwdziałanie miękkiej dyskryminacji osób mówiących po śląsku”. W ramach swojej działalności stowarzyszenie wydało śląski elementarz *Ślabikõrżowy szrajbõnek* oraz pracuje nad jego kolejną edycją. Warto dodać, że przygotowywano również promocyjne filmiki po śląsku oraz bilbordy.

Kolejny z naszych rozmówców, Zbigniew Rokita, napisał jedną z najbardziej znanych książek na temat regionu: *Kajś. Opowieść o Górnym Śląsku*. Zależy mu, aby śląski był obecny w każdej dziedzinie życia, a w szczególności w kulturze wysokiej.

Każdy z opisanych aktywistów promocję etnolektu widzi w odmienny sposób, ale ich działania mają szansę trafić do szerokiej grupy zainteresowanych.

Warto również wyróżnić działania podejmowane przez Katalończyków w celu promocji swojego etnolektu. Jaume Marfany w rozmowie podkreślił, że dla jego organizacji najważniejsza jest organizacja spotkań dla młodych ludzi oraz dla tych, którzy chcą nauczyć się katalońskiego. Podczas takich wydarzeń uczestnicy mają okazję porozmawiać i poznać kataloński w codziennym użyciu, tak aby móc go wykorzystać w każdej sytuacji. Zaznaczył również, że istotne jest wprowadzenie katalońskiego na różne platformy i aplikacje, ponieważ to pozwoli obcować z tym etnolektem nie tylko w oficjalnych sytuacjach, ale również tych mniej formalnych.

Naszych rozmówców pytałyśmy również, czy jest realna szansa, aby śląski stał się językiem regionalnym. Każdy z badanych jest przekonany, że uznanie śląskiego za język regionalny to kwestia czasu. Podkreślają oni, że wszystko zależy

od obowiązującej linii politycznej, gdyż status języka regionalnego nadawany jest w drodze ustawy.

Bułka i Rokita zwracają uwagę, jak ważne jest poszerzanie świadomości Ślązaków na temat znaczenia ich etnolektu. Przedstawiciel stowarzyszenia Pro Loquela Silesiana uważa, że gdyby było to możliwe, Ślązacy powinni ubiegać się nie tylko o status języka regionalnego, ale także mniejszości etnicznej. Rokita mówi natomiast, że prezydenckie veto paradoksalnie intensyfikuje działania na rzecz etnolektu, gdyż więcej osób ma szansę dowiedzieć się o podejmowanych działaniach.

Ostatnim, lecz nie mniej ważnym zagadnieniem poruszonym w wywiadach, jest kwestia, czy wciąż jest nam potrzebna zmiana statusu śląszczyzny z dialektu na język regionalny. Wszyscy śląscy aktywiści byli w tym zgodni. Każdy z nich, poza Kulikiem, wspominał o wiążącym się z tym napływie środków finansowych. Tłumacz obawia się, że środki finansowe przyciągną do zaangażowania w „śląską sprawę” osoby skupione wyłącznie na zysku, a nie realnej promocji śląszczyzny.

Aktywiści wskazywali, że dzięki zmianie legislacyjnej młode pokolenie miało by szansę nabyć czynnych kompetencji językowych. Ponadto uznanie śląskiego za język regionalny pomogłoby walczyć z wewnętrznym wstydem społeczności związanym z posługiwaniem się śląszczyzną (Rafał Adamus). Rokita sądzi, że uznanie śląskiego za język regionalny byłoby również wyrazem szacunku wobec Ślązaków i podkreśleniem, że są oni ważną i zauważalną częścią narodu.

Jeżeli chodzi o różnice wewnątrzjęzykowe, to zarówno w katalońskim, jak i śląskim pojawiają się one w różnym natężeniu, w zależności od miejsca zamieszkania. Jednak zarówno Casanova, jak i Tambor mówią w wywiadach, że nie uniemożliwia to stworzenia wspólnego literackiego języka, a mieszkańcy różnych części danego regionu nie mają trudności we wzajemnym zrozumieniu siebie. Różnice dotyczą raczej pojedynczych słów i wymowy niż całych struktur gramatycznych.

W obu etnolektach występują również charakterystyczne dla każdego z nich zjawiska, o których dowiedzieliśmy się od lingwistów. Dla katalońskiego jest to specyficzna odmiana czasowników, co również możemy zauważyć w śląskiej gramatyce (głównie w pierwszej osobie liczby pojedynczej). W obu etnolektach odnotowuje się także obecność neologizmów.

Kolejną kwestią, która zainteresowała nas w obszarze języka, była możliwość nauki tych etnolektów. W Katalonii etnolekt nauczany jest w szkole na równi z hiszpańskim, dodatkowo dla imigrantów organizowane są specjalne kursy katalońskiego. Możliwe jest również znalezienie materiałów naukowych w języku katalońskim. W zakresie śląskiego nasi rozmówcy przekazali nam informację o możliwości udziału w odpłatnym kursie śląskiego online, który jest jedyną możliwością zinstytucjonalizowanej nauki. Nie ma również wystarczających materia-

łów do nauki samodzielnej. Te, które naszym zdaniem zasługują na szczególną uwagę, to *Zasady pisowni języka śląskiego* Henryka Jaroszewicza, *Gornoślonski ślabbikorz* Rafała Adamusa oraz *Mowa Górnoszlazaków oraz ich świadomość językowa i etniczna* Jolanty Tambor.

7. Wnioski

Jak widzimy, regulacje prawne dotyczące języka katalońskiego są zdecydowanie bardziej szczegółowe niż te na rzecz śląszczyzny. Etnolekt śląski nie podlega żadnej ochronie prawnej poza ochroną zagwarantowaną przez postulaty mające zapewnić szacunek wobec różnorodności językowej i kulturowej. Z kolei zapisy prawne związane z językiem katalońskim wyraźnie wskazują na to, w jakich sytuacjach powinno być możliwe używanie tego języka. Naszym zdaniem postulowanie zmian prawnych dotyczących śląskiego jest niezbędnym elementem troski o etnolekt i promowanie go wśród lokalnej społeczności.

Podsumowując lingwistyczną analizę porównawczą, możemy zauważyć, że różnice językowe i kulturowe między hiszpańskim, katalońskim, polskim i śląskim wpływają na odbiór i interpretację. Warto również podkreślić, że w każdym z tych etnolektów wyróżnimy unikatowe słownictwo czy też struktury gramatyczne, które mogą wzbogacić lub zmienić percepcję czytelników, pokazując jednocześnie, jak bliskie są związki między językami romańskimi, a także polszczyzną i śląszczyzną.

Na podstawie analizy przeprowadzonych przez nas ankiet oraz wywiadów na terenie Katalonii i Śląska możemy wyciągnąć wniosek, że Katalończycy są zdecydowanie bardziej przywiązani do swojego etnolektu niż Ślązacy, jednak należy pamiętać, że ich sytuacja społeczno-polityczna jest zupełnie inna. Dla Ślązaków kluczową rolę odgrywa promowanie etnolektu śląskiego jako dobra kulturalnego i pozyskiwanie finansowania, tak aby śląszczyzna nie znikła. Wciąż jednak jest ona kojarzona ze sferą prywatną (rodzina, znajomi) i raczej nie ma szans na pojawienie się we wszystkich obszarach życia społecznego. Z kolei dla Katalończyków obecność ich języka na każdym polu jest oczywista. W badaniach przeprowadzonych na terenie Katalonii wybrzmiewał ogromny szacunek wobec języka, z kolei Ślązacy raczej wskazywali, że wstydzą się swojego etnolektu.

Odpowiadając na pytanie postawione na początku artykułu: czy etnolekty są drogą do autonomii, czy dziedzictwem, nie sposób wskazać jednoznacznego rozstrzygnięcia. Sytuacja społeczno-prawna każdego z etnolektów może się diametralnie różnić. Język kataloński niewątpliwie jest jednym z wyrazów autonomii regionu, z kolei etnolekt śląski uznaje się raczej za dziedzictwo kulturowe.

Bibliografia

- Biernat, A. (2013). *Godomy po ślonsku? Sprawdziliśmy, czy w magistratach znają ślaską godkę*. Dziennik Zachodni. <https://dziennikzachodni.pl/godomy-po-slonsku-sprawdzilismy-czy-w-magistratach-znaja-slaska-godke/ar/794960>
- Bokszański, Z. (2008). *Tożsamości zbiorowe*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bonclok. (2024, 12 października). *Słowniczek wyrazów śląskich: flinta*. Bonclok. <https://bonclok.pl/slowniczek-wyrazow-slaskich/flinta.html>
- Diccionari.cat. (2024, 13 października). *Diccionari.cat: escopeta*. <https://www.diccionari.cat/>
- Diccionario de la lengua Española. (2024a, 13 października). *Diccionario de la lengua Española: zorro*. <https://dle.rae.es/>
- Diccionario de la lengua Española. (2024b, 13 października). *Diccionario de la lengua Española: decir*. <https://dle.rae.es/>
- Dobosz, M. (2020). Tożsamość regionalna i kulturowa współczesnej młodzieży – refleksje wokół roli edukacji regionalnej we współczesnym świecie. *Kultura i Wychowanie*, 2/18, 86–96. https://doi.org/10.25312/2083-2923.18/2020_06md
- Encyklopedia Interia. (2024, 13 października). *Zorro, właściwie Don Diego de la Vega*. Encyklopedia Interia. <https://encyklopedia.interia.pl/slownik-bohaterow-literackich/news-zorro-wlasciwie-don-diego-de-la-vega,nId,2265802>
- Euromosaic. (1996). *The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*. European Commission, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r. (1992). Dz.U. 2009 r. nr 137, poz. 1121.
- Giddens, A. (2008). *Socjologia* (1. wyd.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Internetowy słownik łowiecki. (2024, 13 października). *Internetowy słownik łowiecki: liszka*. <https://sowniklowiecki.pl/>
- Kaczmarek, U. (1997). Tożsamość regionalna mieszkańców Zaolzia. *Studia Etnologiczne i Antropologiczne*, 1, 16–27. https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne-r1997-t1/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne-r1997-t1-s16-27/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne-r1997-t1-s16-27.pdf
- Kijonka, J. (2017). Górnoślązacy. Tożsamość regionalna i etniczna ponad granicami. *Człowiek i Społeczeństwo*, 44, 111–131. https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/22906/1/Kijonka_Gornoslazacy_Tozsamosc.pdf
- Kołatka, K. (2020). *Tożsamość regionalna mieszkańców Krajny. Studium językowo-kulturowe*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Konstytucja Hiszpanii z dnia 29 grudnia 1978 r. (1978). BOE-A-1978-31229.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (1997). Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483.
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego uchwalona przez UNESCO w 2003 r. (2003). Dz.U. z 2011 r. nr 172, poz. 1018.
- Kurcz, I. (2005). *Psychologia języka i komunikacji* (2. wyd.). Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Lalak, D., & Pilch, T. (red.). (1999). *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Rada Ślōnskigo Jynzyka. (2024, 13 października). *Rada Ślōnskigo Jynzyka*. <https://radaslonskigojynzyka.org/>
- Oświadczenie ratyfikacyjne Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych sporządzone w Strasburgu 5 listopada 1992 r. (1992). BOE-A-2001-17500.

- Saint-Exupéry, A. de. (1990). *El petit príncep* (tłum. Anna i Enric Casassas). Salamandra.
- Saint-Exupéry, A. de. (2008). *El principito* (tłum. Bonifacio del Carril). Salamandra.
- Saint-Exupéry, A. de. (2002). *Mały Książę* (tłum. Jan Szwykowski). Deagostini.
- Saint-Exupéry, A. de. (2022). *Mały Princ* (tłum. G. Kulik). Media Rodzina.
- SileSłownik. (2024a, 13 października). SileSłownik: kamrat. https://silling.org/slownik/Przodni%C5%8F_str%C5%8Dna
- SileSłownik. (2024b, 13 października). *SileSłownik: princ*. https://silling.org/slownik/Przodni%C5%8F_str%C5%8Dna
- Słownik języka polskiego PWN. (2024, 10 października). *Słownik języka polskiego PWN: flinta*. <https://sjp.pwn.pl/>
- Słowniczek śląsko-polski. (2024, 13 października). *Słowniczek śląsko-polski: F. Śląskie Przeboje*. <https://www.slaskieprzeboje.pl/sowniczek-slasko-polski/F>
- Słownik ślonski. (2024, 13 października). *Słownik ślonski: giwera*. Gryfnie. <https://gryfnie.com/slownik/giwera/>
- Starosta, P. (1999). Tożsamość regionalna w perspektywie socjologicznej. W: A. Matczak (red.), *Badania nad tożsamością regionalną* (s. 40–54). KODRTK.
- Ustawa organiczna 6/2006 z dnia 19 lipca 2006 r. w sprawie reformy Statutu Autonomii Katalonii. (2006). BOE-A-2006-13087.
- Ustawa o normalizacji językowej z 11 maja 1983 r. (1983). BOE-A-1983-13658.
- Ustawa o polityce językowej dnia 7 stycznia 1998 r. (1998). BOE-A-1998-2989.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. (2005). Dz.U. z 2005 r. nr 17, poz. 141.
- Wikisłownik. (2024, 13 października). *Wikisłownik: flinta*. <https://pl.wiktionary.org>

Cultural Heritage or a Path to Autonomy? Comparative Studies in Linguistics, Legal Sciences and Sociology on the Silesian and Catalan Ethnolect

Abstract. The aim of this article is to compare the Silesian and Catalan ethnolect and, at the same time, to try to find an answer to the question of whether the promotion of ethnolect is a path to regional autonomy or merely a concern for the preservation of cultural property. The research was carried out in three areas: an analysis of the legal protection granted to ethnolects in Poland and Spain, a linguistic analysis which examined the similarities of these ethnolects to the official languages of the countries, and a sociological analysis based on a questionnaire survey and an interview questionnaire. The considerations are a voice in the discussion on the legal protection that should be granted to Silesian.

Key words: ethnolect, Silesian, Catalan, regional language

